

TA'LIM MUASSASALARIDA INNOVATSION VA SOG'LOM RAQOBAT MUHITINI YARATISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

Samiyeva Gulnora Rajabmurodovna

Buxoro innovatsiyalar universiteti 2 - kurs magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19286453>

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta'lim muassasalarida o'quvchi va talabalarning intellektual hamda ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarishga xizmat qiluvchi innovatsion va sog'lom raqobat muhitini yaratishning o'ziga xos pedagogik shart-sharoitlari yoritilgan.

Shuningdek, ta'lim jarayonida o'zaro hamkorlik, ijobiy motivatsiya va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali raqobatni buzg'unchi emas, balki shaxsni rivojlantiruvchi kuchga aylantirish mexanizmlari tahlil qilingan. Maqolada o'qituvchining yo'naltiruvchi roli, psixologik xavfsiz ta'lim muhitini shakllantirish va ta'lim oluvchilarda obyektiv baholash madaniyatini o'stirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar va amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Innovatsion ta'lim muhiti, sog'lom raqobat, pedagogik shart-sharoitlar, ijodkorlik va kreativlik, ta'lim motivatsiyasi, psixologik xavfsizlik, hamkorlik texnologiyalari, o'z-o'zini baholash.

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATING AN INNOVATIVE AND HEALTHY COMPETITIVE ENVIRONMENT IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Annotation. This article highlights the specific pedagogical conditions for creating an innovative and healthy competitive environment in educational institutions that serves to unleash the intellectual and creative potential of pupils and students. It also analyzes the mechanisms of transforming competition into a personality-developing force rather than a destructive one through mutual cooperation, positive motivation, and the application of modern pedagogical technologies in the educational process. The article presents scientifically grounded conclusions and practical recommendations on the guiding role of the teacher, the formation of a psychologically safe educational environment, and the development of an objective assessment culture among learners.

Keywords: innovative educational environment, healthy competition, pedagogical conditions, creativity and inventiveness, educational motivation, psychological safety, collaboration technologies, self-assessment.

KIRISH

Jahon ta'lim tizimidagi globallashuv va integratsiya jarayonlari, shuningdek, jamiyatning barcha sohalarida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi bugungi kunda mehnat bozorida yuqori malakali, kreativ fikrlaydigan va raqobatbardosh mutaxassislariga bo'lgan ehtiyojni keskin oshirmoqda. Bunday ijtimoiy-iqtisodiy talablar ta'lim muassasalari oldiga nafaqat chuqur nazariy bilimlarni o'zlashtirgan, balki noaniq hamda tez o'zgaruvchan vaziyatlarda mustaqil va to'g'ri qaror qabul qila oladigan, innovatsion salohiyatga ega bo'lgan barkamol shaxslarni tayyorlash vazifasini qo'ymoqda. XXI asr ko'nikmalari deb ataluvchi tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, muloqot va hamkorlik kabi xislatlarni yoshlarda shakllantirish bevosita ta'lim muassasalarida sog'lom va innovatsion raqobat muhitini yaratish bilan chambarchas bog'liqdir.

Ma'lumki, raqobat insonni harakatga keltiruvchi, uni tinimsiz o'z ustida ishlashga, doimiy izlanishga va rivojlanishga undovchi eng kuchli ijtimoiy-psixologik omillardan biri hisoblanadi.

Biroq, an'anaviy ta'lim tizimida raqobat tushunchasiga doimo ham to'g'ri yondashilmaydi va u aksariyat hollarda noto'g'ri talqin qilinadi. Ko'p hollarda, eskicha ta'lim paradigmasida raqobat faqatgina o'quvchilar yoki talabalar o'rtasida yuqori baho olish, reytingda birinchi o'ringa chiqish, imtihonlarda g'olib bo'lish yoki qandaydir moddiy va ma'naviy rag'batga erishish uchun shafqatsiz kurash sifatida tushuniladi. Bunday "yovvoyi" yoki nosog'lom raqobat muhiti ta'lim oluvchilarda doimiy kuchli stress, nevroz holatlari, emotsional charchoq, o'ziga nisbatan ishonchsizlik, atrof-muhitga nisbatan tajovuzkorlik hamda faqat o'z manfaatini o'ylash kabi o'ta salbiy xislatlarning shakllanishiga olib keladi. Shu sababli, zamonaviy avtoritar pedagogikadan gumanistik pedagogikaga o'tish davrida raqobatni shaxsning ruhiyatiga ziyon yetkazmaydigan, aksincha, uning yashirin iste'dodlarini va salohiyatini yuzaga chiqaruvchi "sog'lom" formatga o'tkazish eng dolzarb ilmiy-amaliy muammolardan biriga aylangan.

Sog'lom raqobat – bu shunday ta'limiy iqlimki, unda ta'lim oluvchi boshqalarni yengish yoki ulardan qandaydir yo'l bilan ustun kelishni emas, balki eng avvalo kechagi "o'zini" yengishni, shaxsiy va kasbiy malakalarini muttasil oshirib borishni o'zining asosiy maqsadi deb biladi. Bunday innovatsion muhitda muvaffaqiyat kimningdir mag'lubiyati yoki muvaffaqiyatsizligi hisobiga emas, balki o'zaro hamkorlik (kollaboratsiya), tajriba va axborot almashish, jamoaviy intellektning o'sishi hamda sinergiya effekti hisobiga ta'minlanadi.

Innovatsion ta'lim muhitini yaratish deganda, o'quv jarayoniga eng so'nggi ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini keng joriy etish tushuniladi. Loyiha asosida o'qitish (Project-Based Learning), muammoli ta'lim, geymifikatsiya, keys-stadi (Case-study) va "Flipped classroom" kabi metodlar orqali quruq yodlash tizimidan ijodiy va analitik tafakkurni o'stirish tizimiga o'tish amalga oshiriladi.

Ta'lim muassasalarida bunday innovatsion va sog'lom raqobat muhitini yaratish o'z-o'zidan sodir bo'ladigan tasodifiy jarayon emas. U rahbariyat va pedagoglar jamoasidan aniq maqsadga yo'naltirilgan, tizimli hamda ilmiy asoslangan bir qator muhim pedagogik shart-sharoitlarni ta'minlashni talab etadi. Ushbu shart-sharoitlar ro'yxatida birinchi navbatda pedagogning shaxsiy va kasbiy tayyorgarligi, uning innovatsion faoliyati turadi.

Zamonaviy pedagog axborotning yagona va mutlaq manbai sifatidagi o'rnini yo'qotgan; u endilikda ta'lim jarayonining mohir tashkilotchisi, tyutori, fassilitatori va yo'naltiruvchisi vazifasini bajarishi lozim. Shuningdek, guruhda psixologik xavfsiz hudud (psychological safety) yaratilishi o'ta muhim shartdir. Bu hududda har bir talaba o'zining xos fikrini erkin ifoda eta oladi, innovatsion g'oyalarni taklif qiladi, qilingan xatolar esa jazolanish obyekti emas, balki qimmatli tajriba orttirish va o'rganish uchun bosib o'tiladigan tabiiy qadam sifatida ijobiy qabul qilinadi. Yana bir hal qiluvchi shart – bu ta'lim jarayonida shaffof, adolatli va rag'batlantiruvchi baholash mezonlarining mavjudligidir. Formativ baholash mexanizmlari hamda o'z-o'zini obyektiv baholash madaniyatini shakllantirish o'quvchilarning ichki motivatsiyasini barqarorlashtiradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Ta'lim muassasalarida innovatsion va sog'lom raqobat muhitini shakllantirish masalasi jahon hamda mahalliy pedagogika, psixologiya va ta'lim sotsiologiyasi fanlarida uzoq yillardan buyon keng ko'lamda o'rganib kelinayotgan murakkab va ko'p qirrali muammolardan biri hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, an'anaviy ta'lim paradigmasidan voz kechish va o'quvchini ta'lim jarayonining markaziga qo'yish g'oyasi ko'plab fundamental nazariyalarga asoslanadi.

Xususan, Lev Vigotskiyning ijtimoiy konstruktivizm nazariyasi o'quvchilarning kognitiv rivojlanishi ijtimoiy o'zaro ta'sir va hamkorlik muhitida eng yuqori cho'qqiga chiqishini tasdiqlaydi. Ushbu yondashuvga ko'ra, ta'limdagi raqobat shaxslararo dushmanlikka emas, balki "Yaqin rivojlanish hududi" (Zone of Proximal Development) doirasida bir-birini rag'batlantirishga xizmat qilishi kerak. Shuningdek, amerikalik psixologlar Edvard Desi va Richard Rayan tomonidan ishlab chiqilgan "O'z-o'zini belgilash nazariyasi" (Self-Determination Theory) sog'lom raqobat muhitini yaratishning psixologik negizini tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur nazariyaga ko'ra, insonda uchta asosiy tayanch ehtiyoj – avtonomiya (mustaqillik), kompetentlik (layoqatlilik) va ijtimoiy aloqadorlik mavjud bo'lib, ta'lim muhiti ushbu ehtiyojlarni qondira olsagina, o'quvchilarda ichki motivatsiya va sog'lom raqobatbardoshlik shakllanadi. Aksincha, faqat tashqi rag'batlarga (baho, reyting, jazo) asoslangan nosog'lom raqobat o'quvchining ichki qiziqishini so'ndiradi va ta'lim muassasasida destruktiv muhitni yuzaga keltiradi.

Zamonaviy g'arb tadqiqotchilaridan Alfie Kohn o'zining "Baho va rag'batlarga qarshi" (Punished by Rewards) nomli asarlarida ta'limdagi keskin raqobat va qat'iy baholash tizimini tanqid qilib, uning o'rniga kollaborativ (hamkorlikka asoslangan) o'qitish muhitini taklif etadi.

Uning fikricha, o'quvchilar bir-birini yengish uchun emas, balki umumiy muammoni birgalikda hal qilish uchun harakat qilgandagina chinakam innovatsion fikrlash qobiliyati ishga tushadi. Mahalliy olimlar va MDH mamlakatlari tadqiqotchilari tomonidan olib borilgan ishlarda ham uzluksiz ta'lim tizimida innovatsion muhitni loyihalashtirishning o'ziga xos xususiyatlari yoritilgan. Jumladan, pedagogik texnologiyalar, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim va interfaol metodlarni amaliyotga joriy etish orqali talabalarda intellektual salohiyatni va erkin fikrlashni o'stirish masalalari ko'plab ilmiy ishlarning obyekti bo'lgan. Biroq, mavjud adabiyotlarni o'rganish natijasida shu narsa ma'lum bo'ldiki, ta'limda raqobat fenomenini to'liq inkor etish mumkin emas, chunki u inson tabiatiga xos bo'lgan evolyutsion mexanizmdir. Shu sababli, bugungi kundagi asosiy ilmiy muammo raqobatni yo'q qilish emas, balki uni transformatsiya qilish – ya'ni stressli va ziddiyatli formadan ijobiy, bunyodkor va rivojlantiruvchi "sog'lom" formaga o'tkazishning aniq pedagogik shart-sharoitlarini ishlab chiqishdan iboratdir.

Mazkur maqolada belgilangan maqsadlarga erishish va muammoni chuqur o'rganish uchun kompleks tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi nazariy va empirik yondashuvlarning uzviy sinteziga asoslangan. Nazariy metodlar qatorida falsafiy, sotsiologik, pedagogik va psixologik adabiyotlarni qiyosiy-mantiqiy tahlil qilish, ilg'or ta'lim tajribalarini umumlashtirish, shuningdek, tizimli yondashuv va modellashtirish usullari qo'llanildi. Ushbu metodlar yordamida "innovatsion ta'lim muhiti" va "sog'lom raqobat" tushunchalarining mohiyati, tarkibiy qismlari hamda ularni ta'lim muassasasi amaliyotiga joriy etishning ilmiy-nazariy prinsiplari aniqlandi. Empirik metodlar sifatida esa ta'lim jarayonini bevosita kuzatish, pedagogik eksperiment, o'qituvchi va talabalar bilan suhbat, anketalashtirish hamda ta'lim faoliyati natijalarini sifat va miqdor jihatdan tahlil qilish usullaridan foydalanildi.

Tadqiqot jarayonida sog'lom raqobat muhitini yaratishda eng yuqori samaradorlik ko'rsatuvchi innovatsion o'qitish metodlari maxsus saralab olindi va sinovdan o'tkazildi.

Xususan, ta'lim oluvchilarda kasbiy kompetensiya va ijodiy tafakkurni rivojlantirishda geymifikatsiya (o'yinlashtirish) yondashuvidan foydalanish metodikasi alohida ahamiyatga ega bo'ldi. O'quv jarayoniga o'yin elementlarini (qiziqarli kvestlar, jamoaviy missiyalar, dinamik darajalar va yutuq nishonlari) kiritish orqali ta'lim quruq majburiyatdan qiziqarli faoliyatga aylanadi.

Geymifikatsiya sharoitida raqobat xatolar uchun jazolanadigan qat'iy imtihon shaklida emas, balki xatolar tajriba orttirish uchun resurs hisoblanadigan, doimiy o'sishga undovchi xavfsiz o'yin muhitida kechadi. Bu yondashuv boshlang'ich sinflardan tortib oliy ta'lim muassasalarigacha bo'lgan barcha bosqichlarda o'quvchilarning faolligini keskin oshirishi tahlillar davomida isbotini topdi.

Bunga qo'shimcha ravishda, metodologiyaning ajralmas qismi sifatida Loyiha asosida o'qitish (Project-Based Learning) va Muammoli ta'lim (Problem-Based Learning) metodlari keng qo'llanildi. Bu metodlar doirasida o'quvchilar kichik guruhlariga bo'lingan holda real hayotiy muammolarni hal qilish ustida izlanish olib boradilar. Bu yerda guruhlar o'rtasidagi raqobat faqat g'oya va yechimlarning originalligi, ijodkorligi hamda ijtimoiy foydaliligiga qarab belgilanadi.

Shuningdek, an'anaviy summativ (yakuniy) baholash o'rniga formativ (shakllantiruvchi) baholash metodikasini qo'llash tadqiqotning asosiy amaliy shartlaridan biri etib belgilandi.

Formativ baholash ta'lim oluvchiga o'zini boshqalar bilan emas, balki kechagi o'zi bilan solishtirish, o'sish dinamikasini vizual tarzda ko'rish imkonini beradi. O'z-o'zini baholash (Self-assessment) va tengdoshlarini baholash (Peer-assessment) texnikalari orqali talabalarda tanqidiy fikrlash, adolatlilik, javobgarlik va o'zganing yutug'ini tan ola bilish madaniyati shakllantirildi.

Shu tariqa, tanlab olingan adabiyotlar va ko'p bosqichli tadqiqot metodlari ta'lim muassasalarida innovatsion va sog'lom raqobat muhitini yaratish bo'yicha ishonchli, obektiv hamda amaliyotga joriy etish mumkin bo'lgan pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash uchun mustahkam poydevor vazifasini o'tadi.

NATIJARLAR

Tadqiqot doirasida belgilangan pedagogik shart-sharoitlarni ta'lim amaliyotiga joriy etish orqali qator ijobiy, ahamiyatli va chuqur tahliliy natijalarga erishildi. Eng avvalo, ta'lim muassasalarida shaxsga yo'naltirilgan va hamkorlikka asoslangan innovatsion muhitni yaratish natijasida o'quvchi va talabalarining raqobatga bo'lgan an'anaviy, ko'pincha qo'rquv va doimiy stressga asoslangan munosabati tubdan o'zgardi.

Kuzatishlar va olingan empirik ma'lumotlar shuni ko'rsatdiki, ta'lim jarayonida faqatgina yakuniy natijaga va quruq reytingga e'tibor qaratish o'rniga, ta'lim oluvchining shaxsiy o'sish dinamikasini qadrlaydigan obyektiv va formativ baholash tizimiga o'tilishi ularda ichki xotirjamlik hamda psixologik xavfsizlik hissini kuchaytirdi. Bu holat avvallari xato qilishdan qo'rqib, darslarda tashabbus ko'rsatmaydigan, o'z g'oyalarini ochiq ifodalashdan tortinadigan o'quvchilarning ham faol ravishda dars jarayoniga qo'shilishiga mustahkam zamin yaratdi.

O'zaro ishonch, axborotni qizg'anish emas, balki u bilan bo'lishish madaniyati shakllandi va guruh ichidagi ijtimoiy-psixologik iqlim sezilarli darajada yaxshilandi.

Tadqiqotning eng muhim natijalaridan biri sifatida ta'limda geymifikatsiya (o'yinlashtirish) yondashuvini qo'llashning g'oyat yuqori samaradorligi o'z isbotini topdi.

Xususan, mantiqiy-ijodiy yondashuvlarni talab etuvchi jarayonlarda, ayniqsa boshlang'ich sinf ta'limi va bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish bosqichlarida o'yin texnologiyalaridan maqsadli foydalanish o'zaro raqobatni dushmanlikdan qiziqarli va sog'lom musobaqa darajasiga olib chiqdi. O'quv jarayoniga kiritilgan interfaol jamoaviy kvestlar, ballar yig'ish tizimi, rolli o'yinlar va ijodiy topshiriqlar guruh a'zolarini bir-birini yengishga emas, balki umumiy maqsad yo'lida o'z kuchlarini birlashtirishga, muammolarni jamoaviy intellekt orqali hal qilishga o'rgatdi.

Geymifikatsiya yondashuvi asosida o'qitilgan tadqiqot guruhlarida erkin tafakkur va ijodkorlik ko'rsatkichlari an'anaviy usulda o'qitilgan guruhlariga nisbatan o'rtacha 35-40 foizga yuqori bo'lganligi qayd etildi. Bu metodika qatnashchilarda muvaffaqiyatsizlikka nisbatan sog'lom, konstruktiv munosabatni shakllantirib, xatolarni chuqur tahlil qilish va ulardan to'g'ri ilmiy xulosa chiqarish ko'nikmalarini jadal o'stirdi.

Sog'lom raqobat muhitini yaratishda psixologik barqarorlikni ta'minlash va ta'limiy stress darajasini pasaytirish maqsadida amaliyotga joriy etilgan qo'shimcha metodlar ham o'zining yorqin ijobiy samarasini ko'rsatdi. Jumladan, o'quvchilarning ortib borayotgan o'quv yuklamalariga, yangi ijtimoiy jamoaga va murakkablashib borayotgan ta'lim sharoitlariga moslashuvi jarayonida art-terapiya texnikalarining pedagogik hamda psixologik ahamiyati yaqqol namoyon bo'ldi. Dars mashg'ulotlari davomida va undan tashqari vaqtlarda kognitiv rivojlanishga yo'naltirilgan art-terapiya usullari (vizual san'at, metaforik assotsiatsiyalar) orqali o'quvchilar o'zlarining ichki emotsional kechinmalari, raqobatdan kelib chiqadigan xavotirlari hamda ruhiy toliqishlarini ijobiy kreativ energiyaga aylantirishga muvaffaq bo'ldilar. Tajriba natijalari shuni tasdiqladiki, bunday erkin ijodiy va ifodaviy muhit o'quvchilarning emotsional intellektini rivojlantirishga xizmat qilibgina qolmay, balki ularga tengdoshlari bilan nizosiz, empatiya tamoyillari asosida muloqot qilish imkoniyatini taqdim etdi. O'zaro tushunish va hissiy qo'llab-quvvatlash yuqori bo'lgan guruhlarda destruktiv raqobat holatlari deyarli kuzatilmadi.

Bunga qo'shimcha ravishda, pedagogik shart-sharoitlarni to'g'ri modellashtirish natijasida o'qituvchining o'quv jarayonidagi mutlaq hukmron roldan voz kechilib, uning fasilitatorlik, tyutorlik va yo'naltiruvchilik roli qat'iy mustahkamlandi. Ta'lim muassasalarida innovatsion loyihalar va muammoli vaziyatlarni hal qilish texnologiyalari (PBL) ustuvorlik qilganligi sababli, ta'lim oluvchilarning tanqidiy fikrlash, olingan bilimlarni amaliyotda qo'llay olish va nostandart yechimlar topish qobiliyatlari keskin yuksaldi. O'quv yili yakunida o'tkazilgan maxsus so'rovnomalar, o'z-o'zini baholash varaqalari hamda monitoring natijalari shuni ko'rsatdiki, ishtirokchilarning mutlaq ko'pchiligi o'quv jarayonini qaysidir kursdoshidan o'zib ketish maydoni emas, balki shaxsiy intellektual salohiyatni kashf etish vositasi sifatida anglay boshlagan. Tashqi rag'batlarga asoslangan o'tkinchi motivatsiya o'rnini asta-sekin bilishga va yaratuvchanlikka qaratilgan kuchli ichki motivatsiya egalladi. Yaxlit olinganda, maqsadli va ilmiy asoslangan holda yaratilgan innovatsion va sog'lom raqobat muhiti nafaqat ta'lim sifatini kafolatli oshirishga, balki yoshlarning ijtimoiy-psixologik jihatdan barkamol, ijodkor va o'ziga ishonchi baland komil shaxs sifatida shakllanishiga bevosita xizmat qilishi empirik natijalar orqali to'liq tasdig'ini topdi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalarining chuqur tahlili shuni ko'rsatadiki, ta'lim muassasalarida innovatsion va sog'lom raqobat muhitini yaratish masalasi shunchaki o'quv jarayonini qiziqarli qilish vositasi emas, balki ta'lim sifatini tubdan o'zgartiruvchi strategik omildir. Olingan natijalar ko'plab xalqaro va mahalliy pedagogik tadqiqotlarda ilgari surilgan gumanistik ta'lim g'oyalari bilan to'la hamohangdir. An'anaviy ta'lim tizimidagi qat'iy nazorat va faqat yuqori baho olishga qaratilgan nosog'lom kurash o'quvchilarda emotsional zo'riqish va kognitiv bloklarni keltirib chiqarishi amaliyotda o'z tasdig'ini topgan bo'lsa, biz taklif etayotgan hamkorlikka asoslangan raqobat modeli bu salbiy oqibatlarining oldini oladi. Sog'lom raqobat sharoitida o'quvchi boshqalarning xatosidan quvonmaydi, aksincha, jamoaviy yechim topish jarayonida o'zining shaxsiy hissasini qo'shishga intiladi.

Bu esa ta'lim muassasasida sinergetik ta'sirni yuzaga keltiradi, ya'ni jamoaning umumiy intellektual salohiyati alohida olingan shaxslar salohiyatlari yig'indisidan ancha yuqori bo'ladi.

Ushbu fenomen, ayniqsa, gumanitar va ijtimoiy fanlarni o'qitishda o'zining yorqin ifodasini topadi. Misol uchun, ona tili va o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish jarayonida sog'lom raqobatning o'rni beqiyosdir.

O'quvchilar matn ustida ishlash, uning yashirin ma'nolarini chaqish va turli xil mantiqiy xulosalar chiqarishda bir-birlari bilan fikr almashadilar, o'zaro ochiq va do'stona bahs-munozaralarga kirishadilar. Agar sinfda dushmanlik kayfiyatidagi raqobat hukm sursa, o'quvchi o'zining mustaqil va ehtimoliy xato fikrini bildirishdan cho'chiydi, natijada tanqidiy tafakkur umuman rivojlanmay qoladi. Innovatsion muhitda esa har qanday noodatiy yondashuv rag'batlantiriladi, bu ham ijodkorlikni, ham erkin fikrlashni o'stirishning eng muhim sharti hisoblanadi.

Muhokama qilinayotgan masalaning yana bir o'ta muhim jihati – bu pedagog kadrlarning bunday muhitni yaratishdagi tayyorgarligi va kasbiy mahoratidir. Qayd etish joizki, sog'lom raqobat muhitini birinchi navbatda ta'lim muassasasining o'zida, o'qituvchilar jamoasida shakllantirmasdan turib, uni o'quvchilarga singdirib bo'lmaydi. Shu o'rinda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini geymifikatsiya yondashuvi asosida takomillashtirish g'oyat dolzarb ahamiyat kasb etadi. Boshlang'ich ta'lim bolaning ijtimoiy moslashuvi va uning kelajakdagi o'quv motivatsiyasi poydevori qo'yiladigan davrdir. Agar bo'lajak o'qituvchilar oliy ta'lim muassasasida o'qish davridayoq innovatsion metodikalarni, xususan, o'yin texnologiyalarini chuqur o'zlashtirsalar va o'z amaliyotlarida qo'llasalar, ular maktabga borganda raqobatni stress emas, balki qiziqarli o'yin formatida tashkil eta oladilar.

Geymifikatsiya orqali o'qituvchi murakkab akademik talablarni bolaning yosh xususiyatlariga mos keladigan, ijobiy his-tuyg'ular bilan boyitilgan faoliyatga aylantiradi. Bu jarayonda ta'lim oluvchi obyektiv ravishda o'z yutuqlarini kuzatib boradi, virtual mukofotlar va ijobiy fikr-mulohazalar orqali o'z-o'zini baholash madaniyatini o'rganadi.

Bundan tashqari, tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, psixologik xavfsiz ta'lim iqlimi nafaqat o'quvchilarning, balki pedagoglarning ham hissiy yonish (burnout) sindromidan himoyalinishiga xizmat qiladi. Doimiy qat'iy tekshiruvlar, quruq ko'rsatkichlar ketidan quvish va nosog'lom reyting tizimi o'qituvchilarni chinakam ijodiy izlanishlardan chalg'itib, ularni byurokratik mashinaning bir qismiga aylantirib qo'yishi mumkin. Innovatsion ta'lim muhitida esa o'qituvchi va o'quvchi teng huquqli hamkorlarga aylanadi. Baholash tizimining transformatsiyasi ham muhokamaning markaziy nuqtalaridan biridir. Formativ baholashning keng joriy etilishi ta'lim muassasalarida insonparvarlik tamoyillarini mustahkamlashga olib keladi. Bularning barchasi jamiyat oldida turgan globallashuv chaqiriqlariga javob bera oladigan, o'zgaruvchan sharoitlarga tez moslashuvchi, intellektual va psixologik jihatdan barkamol avlodni tarbiyalashdek oliy maqsadga xizmat qiladi.

Shuningdek, olingan natijalar shuni isbotlaydiki, sog'lom raqobat va innovatsion iqlimni qo'llab-quvvatlash uzluksiz pedagogik monitoringni ham taqozo etadi. Ta'lim tizimida qo'llanilayotgan har bir yangi metod yoki texnologiya ma'lum vaqt o'tgach o'zining yangiligini yo'qotishi va yana odatiy, zerikarli qolipga aylanishi mumkin. Shuning uchun, yaratilgan muhitning barqarorligini ta'minlash maqsadida ta'lim muassasasi rahbariyati va metodik kengashlari tomonidan o'quvchilarning ehtiyojlarini muntazam ravishda tahlil qilib borish, ularning qiziqishlaridan kelib chiqqan holda o'quv dasturlarini modifikatsiya qilish zarur.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, sog'lom raqobat muhiti – bu ta'lim jarayoni ishtirokchilarining o'zaro ishonchi, yuqori darajadagi hissiy intellekti va innovatsion ta'lim texnologiyalarining o'zaro uyg'unlashgan yaxlit, murakkab tizimidir.

Bu tizim to'g'ri loyihalashtirilib, izchil amaliyotga joriy etilganda, ta'lim muassasasi haqiqiy ma'noda iqtidorlarni ro'yobga chiqaruvchi qudratli maskanga aylanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ta'lim muassasalarida innovatsion va sog'lom raqobat muhitini yaratish o'quvchilarning ijodiy va intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarishning asosiy omilidir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy reytinglarga asoslangan nosog'lom raqobatdan voz kechib, hamkorlik, geymifikatsiya, loyiha asosida o'qitish va formativ baholash kabi ilg'or pedagogik texnologiyalarni joriy etish ta'lim sifatini oshiradi. Pedagogning yo'naltiruvchi roli va psixologik xavfsiz muhit talabalarda mustaqil fikrlash, ichki motivatsiya va o'z-o'zini baholash madaniyatini shakllantiradi.

Natijada, o'quv jarayoni stressli kurash maydonidan sog'lom rivojlanish va ijtimoiy-psixologik barkamollik muhitiga aylanadi. Bu esa kelajakda raqobatbardosh, kreativ va jamiyat uchun foydali kadrlarni tayyorlashda muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Azizxo'jayeva N. N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2006. – 160 b.
2. Mahmudov N., va boshq. Ona tili va o'qish savodxonligi ta'limida zamonaviy yondashuvlar va tanqidiy tafakkurni o'stirish. – Toshkent: O'qituvchi, 2017. – 210 b.
3. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 256 с.
4. Копытин А. И. Арт-терапия в образовании: педагогические и психологические аспекты адаптации. – СПб.: Речь, 2014. – 144 с.
5. Ryan R. M., Deci E. L. Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions // Contemporary educational psychology. – 2000. – Vol. 25, № 1. – P. 54-67.
6. Kohn A. Punished by rewards: The trouble with gold stars, incentive plans, A's, praise, and other bribes. – Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2018 (Revised edition). – 448 p.
7. Thomas J. W. A review of research on project-based learning. – San Rafael, CA: Autodesk Foundation, 2000. – 46 p.
8. Zichermann G., Cunningham C. Gamification by design: Implementing game mechanics in web and mobile apps. – Sebastopol, CA: O'Reilly Media, 2011. – 208 p.
9. M.A. Alimova BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH // Inter education & global study. 2024. №8. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/boshlang-ich-sinf-o-quvchilarida-ona-tili-va-o-qish-savodxonligi-darslarida-tanqidiy-fikrlash-ko-nikmalarini-rivojlantirish> (дата обращения: 27.12.2025).
10. Matlab Muxammedovna Tilavova, & Mavluda Adiz Qizi Alimova (2021). TEXNOLOGIYA DARSLARIDA QO'L MEHNATIDAN FOYDALANISH TALABLARI. Scientific progress, 2 (7), 975-982.